

REDD: Norges utenriksminister i 1944, Trygve Lie.

A.R. 11/12-89

Norsk utakt på Svalbard

OSLO: London-regjeringen anført av utenriksminister Trygve Lie og med støtte fra fremtredende politikere som Høyre-lederen Carl J. Hambro gikk i 1944 inn for norsk-sovjetiske militært samstyre på Svalbard. Regjeringen var samtidig villig til å drøfte grunnlaget for en ny traktat og åpnet døren for å ta opp sovjetiske økonomiske krav på Svalbard.

Henry Henriksen

KOMMENTERER

Disse oppsiktsvekkende opplysninger om å gjøre Svalbard om til et tosidig norsk-sovjetisk anliggende i strid med Svalbard-traktaten, ble lagt fram av professor Knut Einar Eriksen i en artikkel i et festskrift til Nobel-Instituttets direktør Jakob Sverdrup på hans 70-årsdag 30. november.

Uten å rådføre seg med den norske forsvarsledelsen, tok de politiske myndigheter sikte på et omfattende militært samstyre med Sovjetunionen. Da man i Stortinget etter krigen behandlet saken og det ble spurt hvorfor ikke forsvarsledelsen var rådspurt, ble det framholdt at de militære ble betraktet som en slags sikkerhetsrisiko i 1944/45. Det var bare en liten krets som skulle behandle saken.

Det norske forslaget åpnet for en forpliktende avtale om militært samstyre. Likestilling skulle sikres gjennom lik kommandomyndighet, relativt likt styrkeforhold og symbolsk ved at det norske flagg skulle vakte side om side med det sovjetiske på alle befestninger, men alle anlegg skulle ligge på norsk statsgrunn.

Norge forbeholdt seg også retten til å stå utenfor krigshandlinger dersom den annen part skulle bli trukket inn i en krig, noe som må karakteriseres som en juridisk fiksjon, skriver professor Eriksen.

Sovjetiske krav

Etter et urovekkende sovjetisk initiativ i 1941 kom utenriksminister Molotov høsten 1944 med et dramatisk utspill. Under et nattlig møte med London-regjeringens utenriksminister Trygve Lie og den norske amassadør i Moskva Rolf Andvord, reiste Molotov krav om revisjon av Svalbards folkerettslige og militærpolitiske status.

Molotov krevde delt suverenitet, forsvarsordninger, avståelse av Bjørnøya til Sovjetunionen og en ordning som kunne gi Sovjetunionen en særstatus og nærmest utelukke de andre 40-tals signatarmakter i Svalbard-traktaten av 1920.

Molotov begrunnet forslaget med Sovjetunionens sjøstrategiske og næringsøkonomiske behov, men la særlig vekt på forsyningslinjene til Nord-Russland. De sovjetiske krav kom svært ubeleilig for London-regjeringen som var opptatt av å ha et fremtidig korrekt forhold til Sovjetunionen. Det var en nærliggende tanke at Moskva kunne koble Svalbard og nærværet av sovjetiske tropper i Finnmark og kreve konsesjoner.

London-regjeringens statsminister Johan Nygaardsvold var den eneste av regjeringsmedlemmene som fant de sovjetiske kravene urimelige og tilrådet avvisning. Han la for dagen en holdning som professor Eriksen betegner som bygdenasjonalisme. Nygaardsvold var redd for at ga man Sovjetunionen først lillefingeren, ville man kreve hele hånden senere.

Trygve Lies utspill

Det var ikke Molotov, men daværende utenriksminister Trygve Lie sterkt tilskyndet av Andvord, som gikk inn for tosidige forhandlinger om Svalbard. Det skulle skje snarest og først når de var avsluttet, skulle de øvrige signatarmakter bringes inn i diskusjonen.

I 1945/46 forsøkte Regjeringen Gerhardsen å få Stortinget med på en revisjon av Svalbard-traktaten og det ble stort sett brukt de samme argumenter som under krigen. London-kretsen hadde tydeligvis satt seg som mål å binde Stortinget til den den forhandlingslinje som var trukket opp.

Det ble understreket at Norge var kommet i en tvangssituasjon, at forhandlingene hadde gitt positive resultater, at Norge sto overfor et sovjetisk ultimatum, at å si nei kunne bety at Norge ville dele skjebne med de øst-europeiske land. Særlig understrekte Trygve Lie at det ville være formålsløst å si nei: Sovjetunionen ville etablere baser uansett.

Hambro gikk enda videre. Hvis Norge ikke gikk med på militært samstyre, så ville FN påtvinge oss det. I verste fall ville Norge bli behandlet som et slags sikkerhetspolitisk mandatområde under FN.

I diskusjonen i Utenrikskomitéen i juni 1945 var Lies såkalte kombiløsning for norsk sikkerhetspolitikk i nord mest interessant, skriver Eriksen. Lie så for seg en norsk-sovjetisk regional avtale for Nordishavet avbalansert mot en vestlig sikkerhetsavtale innenfor Atlanterhavs-sonen.

Norge skulle få både i pose og sekk ved å koble det nye Svalbard-arrangement til en tradisjonell vestmakt-garantisikkerhet i nord og sør med politisk brufeste i øst og vest.